

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินการวิจัย โดยแยกรายงานออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนแรกกล่าวถึงทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการนำแหล่งชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน และตอนที่สอง กล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้คือ

ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการนำแหล่งชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน

ทฤษฎีและหลักการที่จะกล่าวต่อไปนี้อาจจัดได้เป็น 4 หัวข้อ คือ

1. ความหมายของแหล่งชุมชน
2. ประเภทของแหล่งชุมชน
3. ความสำคัญของแหล่งชุมชน
4. การนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอน

1. ความหมายของแหล่งชุมชน

คำว่า "แหล่งชุมชน" มีผู้ใช้ชื่อต่างกันหลายชื่อ ได้แก่ แหล่งความรู้ชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งวิชาชุมชน แหล่งวิชาในชุมชน แหล่งทรัพยากรในชุมชน และแหล่งชุมชนชุมชน เป็นต้น พิจารณาตามชื่อดังกล่าวนี้แล้ว จะเห็นว่าคล้ายคลึงกันมาก เพื่อความชัดเจนของคำคำนี้ ใคร่ยกความหมายของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านมารวมไว้ด้วยกัน ดังนี้

พนอม แก้วกำเนิด¹ กล่าวถึงแหล่งวิชาในชุมชนไว้ว่า อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นบุคคล เรียกว่า วิทยากร (Resources Person) และลักษณะที่เป็นสถานที่ หรือ วัสดุสิ่งของหรือทรัพยากร เรียกว่า แหล่งวิชา (Resources)

¹ พนอม แก้วกำเนิด, "หลักการของโรงเรียนชุมชน," วิทยาสาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 21, 2521, หน้า 13 - 16.

วิทยาการ หมายถึง บุคคลที่จะให้ความรู้ในวิชาการบางวิชาแก่นักเรียนแทนครู ในเมื่อครูได้ขอร้องให้มาช่วยสอนหรือชี้แจง เรื่องใดเรื่องหนึ่งในบทเรียน

แหล่งวิชา หมายถึง สถานที่ วัตถุ สิ่งของ แหล่งวิชานี้อาจเป็นลักษณะธรรมชาติ และโบราณวัตถุต่าง ๆ

โรจน์ ดุลยากร² ได้กล่าวว่า แหล่งวิชาในชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ในชุมชน นอกโรงเรียน ซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและโรงเรียนอาจใช้ให้เป็นประโยชน์แก่การเรียนรู้ของนักเรียนได้ เช่น สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถาบันต่าง ๆ รวมทั้งตัวบุคคล ผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

ลำพอง บุญช่วย³ ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบข่ายที่โรงเรียนสามารถจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ โรงละคร บำ ศาล ห้องสมุด สวนสาธารณะ ฯลฯ แหล่งวิชาชุมชนนี้ รวมถึงตัวบุคคลด้วย

กมล ประสิทธิ์สา⁴ ได้ให้ความหมายทรัพยากรของหมู่บ้านว่า คือ สถาบันต่าง ๆ และคุณค่าของประชาชนหรือวัฒนธรรมของหมู่บ้าน อันเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตและเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

เกศินี โชติกเสถียร⁵ ได้ให้ความหมายของแหล่งทรัพยากรชุมชนว่า หมายถึง สภาพทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนบุคคลในชุมชนที่สถาบันการศึกษานั้นตั้งอยู่หรือใกล้เคียง

²โรจน์ ดุลยากร, "การศึกษาเรื่องการใช้แหล่งวิชาในชุมชนเพื่อประกอบการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครู และวิทยาลัยครูของกรมการฝึกหัดครูในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2507).

³ลำพอง บุญช่วย, "การใช้แหล่งวิชาชุมชน" ประชากรศึกษา, 19(4), 2510, หน้า 202 - 215.

⁴กมล ประสิทธิ์สา, โรงเรียนชุมชน (พระนคร : โรงพิมพ์สานมิตร, 2512).

⁵เกศินี โชติกเสถียร, เอกสารประกอบการสอนเทคโนโลยี 320: การใช้เทคโนโลยีทางการสอนในห้องเรียน (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523), หน้า 88.

นิพนธ์ ศุภปรีดี⁶ ให้ความหมายว่า แหล่งชุมชนคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ซึ่งครูหรือนักเรียนอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ทางการศึกษาได้ เช่น สถานที่ราชการ แม่น้ำ ลำธาร ฯลฯ และ บุคคลที่โรงเรียนอาจเชิญมา เป็นวิทยากรหรือผู้ที่นักเรียน และครูออกไปสัมภาษณ์ เยี่ยมเยียน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษไพรขณีย์ ชาวนา เจ้าหน้าที่ราชการ เป็นต้น

ภิญโญ ตัณฑิตยคุปต์⁷ ได้ให้ความหมายไว้ว่า แหล่งชุมชนคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบเขตที่โรงเรียนสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ ป่า แม่น้ำ ตลอดจนถึงตัวบุคคลด้วย

ทศพร เชาวนดี⁸ ได้ให้ความหมายว่า แหล่งชุมชนคือ ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีค่าทางการศึกษา อยู่ในขอบเขตที่โรงเรียนสามารถจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

สำหรับชาวต่างประเทศ คาร์เตอร์ วี. กู๊ด⁹ (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง สถานันและองค์การต่าง ๆ บุคคลที่มีความสามารถในท้องถิ่น วัตถุต่าง ๆ และอำนาจทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนโดยตรงหรือโดยอ้อม

วอลเธอร์ เอ. วิททิช¹⁰ (Walter A. Wittich) ได้อธิบายแหล่งความรู้ในชุมชนว่า เป็นแหล่งที่ผู้เรียนได้พบกับประชาชน สถานที่ และทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชนนั้นโดยตรง

⁶นิพนธ์ ศุภปรีดี, โสตทัศนศึกษา (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2523), หน้า 67.

⁷ภิญโญ ตัณฑิตยคุปต์, "การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนประวัติศาสตร์ไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

⁸ทศพร เชาวนดี, "การใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ชุมชนประกอบการสอนวิชา ภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

⁹Carter V. Good, Dictionary of Education, 3d., (New York: Mc Graw-Hill Book Company, 1973), p. 496.

¹⁰Walter A. Wittich, Audio Visual Materials their Nature and Use, (New York: Harper & Brothers Publishers, 1975).

มาร์ค นิโคล¹¹ (Mark Nichol) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า แหล่งชุมชนสำหรับโรงเรียนนั้นประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ สิ่งต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการศึกษาของนักเรียน เพื่อให้เป็นผลเมืองดี

ลอยด์ อัลเลน คูก และ เอ็ดเวิร์ด จี. โอลเซน¹² (Lloyd Allen Cook and Edward G. Olsen) ได้กล่าวถึงแหล่งวิชาการในชุมชนว่า ประกอบด้วยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหมด รวมทั้งประสบการณ์ซึ่งอาจได้รับจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียน ส่วนประกอบดังกล่าวได้แก่ ธรรมชาติ ประชากร ไร่นา โรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มคน องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนโครงสร้างและกระบวนการของสังคมและแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากความหมายดังกล่าวมาแล้วทั้งหมด พอสรุปได้ว่า แหล่งชุมชนนั้นหมายถึง สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งบุคลากรในชุมชนที่อยู่ภายนอกห้องเรียน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา และอยู่ในขอบเขตที่สถานศึกษาสามารถจะใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้

2. ประเภทของแหล่งชุมชน

แหล่งชุมชนที่นำมาประกอบการเรียนการสอนนั้น ได้มีผู้รู้หลายท่านได้แยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกและสามารถนำมาใช้ให้ถูกต้องตรงกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในบทเรียนนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์¹³ ได้กล่าวไว้ในบทความทางการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สิ่งแวดล้อมเป็นอุปกรณ์การสอนวิชาศีลธรรม โดยได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ประเภท คือ

¹¹Mark Nichol, "Community Resources for School" Encyclopedia of Education, (New York : Mc Graw-Hill Inc., 1971), p. 342.

¹²Lloyd Allen Cook and Edward G. Olsen, "School and Community," Encyclopedia Educational Research, (New Jewsey : Prentice Hall, 1952), p. 1076.

¹³สุมน อมรวิวัฒน์, "การใช้สิ่งแวดล้อม เป็นอุปกรณ์การสอนศีลธรรม" อุปกรณ์การศึกษา, 3(1), 2505, หน้า 12 - 20.

1. ประเภทบุคคล
2. ประเภทเหตุการณ์และความเป็นไปในท้องถิ่น
3. ประเภทสถานที่และวัตถุ

นอกจากนี้ วาสนา ชาวหา¹⁴ ได้แบ่งประเภทของแหล่งวิชาการในชุมชน ตามลักษณะของแหล่งวิชาการได้ดังนี้

1. แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง
 2. แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจจะเป็นสถานที่ที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล หรือ สถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ได้แก่ โรงเรียน โรงงาน สวนสัตว์ ซึ่งสามารถหาความรู้ได้จากสถานที่เหล่านั้น
 3. แหล่งวิชาที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนแล้วสามารถทำให้การเรียนรู้อื่น มีความหมายขึ้น
 4. แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีหรือประเพณีต่าง ๆ
- แหล่งวิชาดังกล่าวนี้ วาสนา ชาวหา ยังได้แยกออกเป็น 3 ชนิดตามลักษณะการใช้ ดังนี้
1. แหล่งวิชาภายในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียน เช่น ต้นไม้ แมลง บุคคลภายในโรงเรียน เป็นต้น
 2. บุคลากรที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร อาจเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่อง ๆ หนึ่งโดยตรง และสามารถให้ความรู้แก่นักเรียนและครูได้ หรืออาจจะเป็นคนในอาชีพต่าง ๆ เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง ช่างไม้
 3. แหล่งวิชาภายในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หมายถึง สถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ไม่ห่างไกลจากโรงเรียนมากนัก ใช้เวลาเดินทางไปกลับไม่เกิน 1 วัน
- นอมฤติ จงพยุหะ¹⁵ มองแหล่งชุมชนเป็นอีกลักษณะหนึ่ง คือ มองเป็นเรื่องทรัพยากรในชุมชน ได้แบ่งทรัพยากรในชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ

¹⁴ วาสนา ชาวหา, เทคโนโลยีทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, 2522).

¹⁵ นอมฤติ จงพยุหะ, แบบเรียนหลักการสอน 2 (พระนคร : ก้าวหน้าการพิมพ์, 2524).

1. ทรัพยากรบุคคล แบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ

1.1 วิทยากรของท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่ดั่งบ้านเรือนอยู่ในท้องถิ่น เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง สาธารณสุขจังหวัด นายแพทย์ เป็นต้น บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้สามารถให้ความรู้ ความกระจ่างแก่นักเรียนเกี่ยวกับบทเรียนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

1.2 วิทยากรผู้มาเยี่ยม เช่น ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญ และข้าราชการอื่น ๆ จากส่วนกลาง เป็นต้น วิทยากรเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้ดี มีความกระตือรือร้นในการเรียนยิ่งขึ้น

2. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ หิน แร่ พืช สัตว์ ลม พระอาทิตย์ แสงแดด ผืน และดวงดาว ใช้ในการสอนวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

3. ทรัพยากรสังคม หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อความรู้ความเข้าใจ ความสุข และความเพลิดเพลินใจ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ได้แก่

3.1 ห้องสมุดประชาชน นอกจากจะสะสมหนังสือประเภทต่าง ๆ แล้ว ยังรวบรวมอุปกรณ์โสตทัศนวัสดุไว้อีกด้วย

3.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นแหล่งวิชาที่รวมเอาเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ไว้ติดต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย ทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม หัตถศึกษา ธรรมชาติศึกษา เป็นต้น

3.3 วัด

3.4 สมาคมต่าง ๆ ในชุมชนจะมีสมาคม องค์กร สโมสร เป็นต้น ย่อมเป็นแหล่งที่ครูสามารถขอความช่วยเหลือและความร่วมมือเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยการเชิญผู้แทนของสมาคมมาเป็นวิทยากร หรือยืมอุปกรณ์โสตทัศนวัสดุมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้

3.5 ห้องฟ้าจำลอง เป็นแหล่งวิชาที่มีคุณค่าของชุมชน ซึ่งครูควรจะนำนักเรียนไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจทางดาราศาสตร์ และสังคมศึกษา เพราะอุปกรณ์ประเภทของจำลองนี้ ย่อมให้ประสบการณ์ที่เป็นจริงแก่นักเรียนมากที่สุดรองจากประสบการณ์จริง

สมพงษ์ ศิริเจริญ¹⁶ ได้แบ่งแหล่งวิชาในชุมชนออกเป็นดังนี้

¹⁶ สมพงษ์ ศิริเจริญ, คู่มือการใช้โสตทัศนวัสดุ (กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2506),

การเกษตร หุ่น ข้าว ฟาร์มเลี้ยงไก่ บ่อเลี้ยงปลา สวนผลไม้ ไร่ยาสูบ

ไร่ปลูกฝ้าย

โทรคมนาคม ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข องค์การโทรศัพท์ สถานีวิทยุ สถานี

โทรทัศน์

สถานศึกษา โรงเรียนประเภทต่าง ๆ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ

วิศวกรรม สะพาน ทางหลวง คลอง เขื่อน โรงไฟฟ้า โรงงาน ประปา

โรงงานทำลายของเสีย

โรงงาน โรงงานรถยนต์ โรงงานเครื่องจักร โรงงานแก้ว โรงงานฟอกหนัง

โรงงานสมุนไพร โรงงานเครื่องเรือน

โรงงานอาหารและเครื่องดื่ม โรงงานไอศกรีม โรงงานน้ำอัดลม โรงงาน

สุราและเบียร์ โรงงานขนมปัง โรงงานอาหารกระป๋อง

ลำพอง บุญช่วย¹⁷ ได้แบ่งแหล่งความรู้ชุมชนออกเป็นดังนี้ คือ

1. แหล่งความรู้ชุมชนที่เป็นวัตถุ (รูปธรรม)

1.1 แหล่งวิชาโดยธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ทะเล ป่า ภูเขา นก แมลง

สัตว์เลี้ยง

1.2 แหล่งวิชาที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ดึก บ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม

1.3 บุคคลากร เช่น ชาวนา ชาวสวน ช่างทอผ้า ช่างไม้

1.4 ขบวนการหรือกรรมวิธีต่าง ๆ ในชุมชน เช่น วิธีปลูกข้าว วิธีจับปลา

2. แหล่งความรู้ทางจิตวิทยา คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิด และจิตใจ

ได้แก่

2.1 สถาบันต่าง ๆ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ฯลฯ

2.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อถือของชุมชน

2.3 ความคิดเห็นที่เขียนไว้ รวมทั้งวัสดุเอกสารต่าง ๆ

ทวี หอมชง¹⁸ รายนีมองในแง่วิทยาศาสตร์ คือ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับแหล่งความรู้

ชุมชนสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ว่า พอจะแบ่งได้ดังนี้

¹⁷ ลำพอง บุญช่วย, เรื่องเดิม, หน้า 216 - 220.

¹⁸ ทวี หอมชง, บทบาทของแหล่งความรู้ชุมชนสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ คณะครุศาสตร์

1. สถานศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย และโรงเรียนทุกแห่ง
 2. สถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ทำการวิจัยทุกสาขาวิชา ทั้งพวกเคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ วิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นความรู้นอกเหนือจากความรู้ในโรงเรียน สถาบันวิจัยพัฒนาทางโภชนาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับด้านโภชนาการ การทำอาหารชนิดต่าง ๆ สถาบันโรคเมือร่อนของ มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันโรคมะเร็ง สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ ท้องฟ้าจำลอง Seato Lab อยู่ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
 3. สมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้ให้ความรู้ การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ มีการอบรมครูภาคฤดูร้อน ส่งเสริมให้นักเรียนจัดโครงการ ทดลองวิทยาศาสตร์อย่างง่าย มีวารสารออกเผยแพร่กิจการของสมาคม สมาคมวิทยาศาสตร์ การเกษตรแห่งประเทศไทย สมาคมนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม
 4. ศูนย์วิทยาศาสตร์ ให้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ มีในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ให้ความรู้ในแง่หลักสูตรและวิธีการสอนในประเทศไทยมีหน่วยงานที่เทียบเท่ากับศูนย์ วิทยาศาสตร์ก็มี สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งทำการผลิตอุปกรณ์ การสอนวิทยาศาสตร์ เป็นแหล่งอบรมครูวิทยาศาสตร์และจะมีศูนย์อยู่ในภาคต่าง ๆ เพื่อเป็น หน่วยเชื่อมโยงในแง่การสอนมี เป็นจำนวนมาก
 5. โรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานแก้ว โรงงานแบตเตอรี่ โรงงานทอผ้า โรงงานกลั่นสุราและเบียร์
 6. สวนอุทยานและสวนพฤกษชาติ เช่น อุทยานเขาใหญ่ สวนพฤกษชาติ เป็น แหล่งที่จะช่วยสอนวิชาชีววิทยา
 7. สวนสัตว์ เช่น เขาดินวนา และสวนสัตว์ตามต่างจังหวัด
 8. พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ
- ภิญโญ ตัณฑพิทยคุปต์¹⁹ ได้แยกประเภทความรู้ในชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือ
1. แหล่งความรู้ชุมชนที่เป็นวัตถุ ได้แก่
 - 1.1 แหล่งความรู้โดยธรรมชาติ เช่น ทะเล แม่น้ำ ภูเขา

¹⁹ภิญโญ ตัณฑพิทยคุปต์, เรื่องเดิม, หน้า 18.

1.2 แหล่งความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบสถ์ วิหาร ฯลฯ

1.3 บุคลากร

1.4 ขบวนการหรือกรรมวิธีต่าง ๆ ในชุมชน

2. แหล่งความรู้ทางจิตวิทยา ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิด จิตใจ ได้แก่

2.1 สถาบันต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติหรือพิธีการ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันนั้น ๆ เช่น โรงเรียน สถาบันทางครอบครัว เป็นต้น

2.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชุมชน

2.3 ความคิดเห็นที่เขียนไว้ บันทึกไว้ ซึ่งรวมทั้งวัสดุสิ่งพิมพ์ ทั้งภาษาและงานด้านศิลปะ เช่น ภาษาเขียน สถาปัตยกรรม ฯลฯ รวมทั้งงานทางด้านวรรณคดี บางอย่าง ที่อาจจะไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ แต่ท่องบ่นจดจำด้วยปากเปล่าต่อ ๆ มา เช่น นิทาน บทเพลง โคลงกลอน ฯลฯ

ทศพร เชาวนดี²⁰ ได้แยกประเภทแหล่งความรู้ในชุมชนไว้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ เช่นกัน กล่าวคือ

1. แหล่งความรู้ที่เป็นวัตถุ ได้แก่

1.1 แหล่งความรู้โดยธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ

1.2 แหล่งความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ห้องฟ้าจำลอง ฯลฯ

1.3 บุคลากร

1.4 ขบวนการหรือกรรมวิธีต่าง ๆ ในชุมชน

2. แหล่งความรู้ทางจิตวิทยา คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิดและจิตใจ

ได้แก่

2.1 สถาบันต่าง ๆ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ฯลฯ

2.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชุมชน

2.3 ความคิดเห็นที่เขียนไว้ รวมทั้งวัสดุเอกสารต่าง ๆ

นิพนธ์ สุขปรีดี²¹ ได้ยกตัวอย่างแหล่งความรู้ชุมชนที่อาจเอาไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา ได้แก่

²⁰ ทศพร เชาวนดี, เรื่องเดิม, หน้า 12 - 13.

²¹ นิพนธ์ สุขปรีดี, เรื่องเดิม, หน้า 69.

1. แหล่งวิชาการในโรงเรียน ได้แก่ ต้นไม้ ดอกไม้ แมลง ก้อนหิน ครุ ฯลฯ
2. บุคลากรที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร ได้แก่ ข้าราชการ ชาวนา ศึกษสงฆ์ ฯลฯ
3. แหล่งชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ได้แก่ โบสถ์ บ้านเรือน สถาบันต่าง ๆ ฯลฯ
4. การศึกษานอกสถานที่

เอ็ดการ์ บี. เวสเลย์²² (Edgar B. Wesley) ได้แบ่งแหล่งความรู้ในชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประชาชน
2. ลักษณะที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ดิน ภูเขา พันธุ์ไม้ แร่ธาตุ
3. ขนบธรรมเนียมประเพณีทั่ว ๆ ไป ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปสถาบันของสังคมของครอบครัว กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา การศึกษา

เอ็ดเวิร์ด จี. โอลเซน²³ (Edward G. Olsen) กล่าวถึง แหล่งวิชาในชุมชนไว้ว่า ประกอบด้วย ธรรมชาติ ประชากร ไร่นา โรงงานอุตสาหกรรม องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนโครงสร้าง กระบวนการและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อิมิลิอานโน ซี. รามิเรส²⁴ (Emiliano C. Ramirez) ได้แยกความรู้ในชุมชนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ คือ

1. แหล่งวิชาที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ ฯลฯ
2. แหล่งวิชาที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน
3. แหล่งวิชาทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งวิชาที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เช่น รถยนต์ ฯลฯ
4. แหล่งวิชาที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ ฯลฯ

²²Edgar B. Wesley, Teaching Social Studies in High School (Boston : D.C. Heath and Company, 1958), p. 318.

²³Edward G. Olsen, School and Community (New Jersey : Prentice Hall Inc., 1960), p. 73.

²⁴Emiliano C. Ramirez, Some Community School Practices (Queson City : National Printing Co, 1954), p. 386.

จอห์น จาโรลิเมค²⁵ (John Jarolimek) ได้แบ่งแหล่งวิทยาการในการเรียนการสอนวิชาสังคมไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ คือ

1. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (Reading Materials) ได้แก่ แบบเรียน สารานุกรม จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ กฤตภาค และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

2. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (Non-Reading Materials) ได้แก่ ภาพยนตร์ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก การไปทัศนศึกษา และแหล่งวิทยาการของชุมชนทุกชนิด

แมค ดักลาสและ เจ มิลล์ (Mc.Douglass and J. Mills) ได้สอบถามครูที่สอนวิชาสังคมในโรงเรียนมัธยมชั้นสูงขนาดต่าง ๆ จำนวน 30 โรงเรียนด้วยกัน ว่าได้ใช้แหล่งวิชาในชุมชนอะไรบ้าง เพื่อประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา คำตอบที่ได้รับมีรายการดังต่อไปนี้

1. สิ่งอำนวยความสะดวกในการสื่อสาร เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียง สถานีโทรทัศน์กลาง
2. มรดกทางวัฒนธรรมของสังคม สถาบันศิลปะและดนตรี
3. สถาบันทางการศึกษา เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์
4. องค์การรัฐบาล เช่น ศาล ศาลาเทศบาล เรือนจำ
5. องค์การอนามัย
6. สถานที่หรือบ้านของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์
7. อาคารสงเคราะห์
8. สถานที่ซึ่งมีความสำคัญทางด้านสังคม เช่น โครงการชลประทาน โครงการอนุรักษ์ดิน
9. องค์การประชาสงเคราะห์ เช่น บ้านคนชรา
10. สถาบันเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง เช่น ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟ

²⁵John Jarolimek, Social Studies in Elementary Education 3d. ed., (New York : The Macmillan Company, 1969), p. 189.

²⁶Mc. Douglass and J. Mills, Teaching in High School (New York: The Ronal Press Company, 1948), P. 374-379.

เอ็ม วาห์จูดี ²⁷ (M. Wahjudi) ได้แบ่งแหล่งวิชาในชุมชนออกเป็น ดังนี้

1. บุคลากร	4. สิ่งแวดล้อม
2. สังคม	5. เงินตรา
3. วัฒนธรรมและศาสนา	6. เครื่องใช้ต่าง ๆ

มาร์ค นิโคล ²⁸ (Mark Nichol) ได้แบ่งประเภทของแหล่งชุมชนออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. ผู้ชำนาญพิเศษ (Specialists) ได้แก่ผู้ที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ เช่น นักดนตรี จิตรกร นักกีฬาอาชีพ พ่อค้า นักธุรกิจ ขาวนา ฯลฯ
2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองของนักเรียน (Parents of Students)
3. ตัวแทนขององค์การต่าง ๆ (Agency Representative) ได้แก่ บุคคลที่เป็นตัวแทนของสังคม เทศบาล และองค์การเกี่ยวกับวัฒนธรรม
4. ผู้แทนทางด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม (Business and Industrial Representative) ได้แก่ บุคคลที่ทำงานในโรงงานต่าง ๆ การขนส่ง เหมืองแร่ การเกษตร การค้า การเงิน และการประกันภัย
5. ผู้แทนรัฐบาล (Government Representative) ได้แก่ บุคคลที่ได้รับเลือกตั้ง เช่น สมาชิกวุฒิสภา ผู้แทนราษฎร นายกเทศมนตรี ฯลฯ
6. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) ได้แก่ พืช สัตว์ป่า ดิน น้ำ ดิน แร่ และ วัตถุทางธรรมชาติ
7. สิ่งทึ่มนุษย์สร้างขึ้น (Man - Made Resources) ได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องเรือน ถนน รถไฟ รถยนต์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ รูปปั้น และทรัพยากรที่ใช้ในโรงเรียน เช่น กระดานดำ โต๊ะเรียน โทรทัศน์ และ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

²⁷M. Wahjudi, "Some Alternative Ways of Unleashing Community Resources for Providing Effective and Low Cost Primary Education," Use of Community Resources in Providing Low Cost Primores Education, A Regional Seminare Saigon, Regional Center for Educational Innovation and Technology, 1973.

²⁸Mark Nichol, op. cit.,p.354.

จากการศึกษารายละเอียดดังกล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปประเภทของแหล่งชุมชน
ได้ดังนี้ คือ

1. ประเภทที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากร
ธรรมชาติ เป็นต้น
2. ประเภทที่เกิดขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ เช่น สิ่งก่อสร้าง
การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น
3. ประเภทที่เป็นมนุษย์ ซึ่งไม่จำกัดในด้านความรู้ความสามารถ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่
การเลือกให้เหมาะสมที่จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

3. ความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งชุมชน

แหล่งชุมชนมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการที่จะนำมาประกอบการเรียนการสอน
มาก หากได้พิจารณาคัดเลือกอย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อเนื้อหาวิชาที่จะสอน ซึ่งทั้งนี้ย่อม
ต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพและประสพการณ์ของผู้สอนเป็นสำคัญ ดังที่

จำรัส น้อยแสงศรี²⁹ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับลักษณะของครูภูมิศาสตร์ที่ดีที่รู้จักใช้
แหล่งชุมชนให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน แม้จะเป็นการนำเอาขบวนการในสาขาวิชาอื่น
เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็ตามโดยกล่าวว่า ถ้าครูมุ่งสอนเด็กเพื่อให้รู้จักใช้เหตุผลทางภูมิศาสตร์
และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างนักภูมิศาสตร์ โดยใช้ขบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้มากที่สุดแล้ว
นักเรียนจะต้องได้รับทั้งความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ความรู้ลึกนึกคิด
ทัศนคติ (Affective Domain) และทักษะ (Psychomotor Domain) อย่างพร้อมมูล

จะเห็นได้ว่าบทบาทของครูในการที่จะคิดและมองเห็นความสำคัญของแหล่งความรู้
ในชุมชนนับว่ามีความสำคัญมาก ซึ่ง สุรินทร์และอัญญาณี สรสิริ³⁰ ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ
ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างครู แหล่งความรู้ในชุมชน และนักเรียนไว้อย่างน่าฟังว่า

การสอนจะเกิดผลดีต่อการเรียนของนักเรียนนั้น ย่อมต้องอาศัยความรู้
ของครูผู้สอน การเตรียมการสอน การใช้อุปกรณ์การสอน ตลอดจนการใช้

²⁹ จำรัส น้อยแสงศรี, "พฤติกรรมของนักเรียนในการเรียนวิชาภูมิศาสตร์,"
ศึกษาศาสตร์สาร 6(3), 2520, หน้า 16 - 18.

³⁰ สุรินทร์และอัญญาณี สรสิริ, "การใช้แหล่งวิชาชุมชน," ศูนย์ศึกษา 7(1),
503, หน้า 16 - 26.

แหล่งวิชาในชุมชน และครูจะต้องพยายามใช้ประสบการณ์ตรงของนักเรียนในด้านต่างๆ เอามาสร้างเป็นหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้ในห้องเรียนมีคุณค่ายิ่งขึ้น ครูที่ดีจะต้องรู้ว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะเอาประสบการณ์ของนักเรียนที่มีอยู่ เพื่อนำมาใช้ในห้องเรียนในอันที่จะสนองความต้องการของนักเรียน แล้วจะทำให้เกิดประโยชน์ในการเรียนอย่างมากมาย

เรื่องอุไร ฤศลาสัย³¹ ได้เน้นความสำคัญของแหล่งชุมชนที่นำมาใช้ในการสอนวิชาสังคมศึกษาด้วยเช่นเดียวกัน คือ การนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ดังได้ให้ความเห็นว่า เป็นการทำให้เด็กเข้าใจบทเรียนนั้นได้ง่ายกว่าการอ่านและการฟังมาก และยังเป็นการส่งเสริมบทเรียนในห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย

การให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหรือเดินทางไปทัศนศึกษา โดยส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกนั้นย่อมเป็นการมองเห็นความสำคัญของการแสวงหาประสบการณ์โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ประสบการณ์ตรง ดังที่ ฟลอเรนซ์ บี. ฟรีดแมน³² (Florence B. Freedman) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการไปทัศนศึกษาว่า ประสบการณ์เป็นครูที่ดีที่สุด เพราะเป็นการเรียนรู้ด้วยของจริงและประหยัดเวลา

ประยูทธ สวัสดิมงคล³³ ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งชุมชนอีกลักษณะหนึ่งคือ ห้องสมุด โดยถือว่าเป็นแหล่งให้ความรู้แก่ประชาชนได้อย่างดี ดังได้กล่าวไว้ว่า

ห้องสมุดกลายเป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารวิทยาการทุกแขนง ซึ่งประชาชนทุกเพศทุกวัยอาจใช้ประโยชน์ด้วยการไปหาความรู้หรือค้นคว้าด้วยตนเอง ห้องสมุดจึงกลายเป็นศูนย์กลางที่ให้อาหารทางสมองและจรรโลงจิตใจแก่ผู้รักการอ่านหนังสือ และเป็นสถาบันสำหรับเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามแก่ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างได้ผลดีที่สุดอีกด้วย

ลำพอง บุญช่วย³⁴ กล่าวว่า แหล่งความรู้ชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก โดยให้เหตุผลไว้ 7 ข้อด้วยกัน คือ

³¹ เรื่องอุไร ฤศลาสัย, "การนำศึกษานอกสถานที่" ศูนย์ศึกษา, 1(2), 2517 หน้า 6 - 8.

³² Florence B. Freedman, Classroom Teacher's Guide to Audio-Visual Material (Philadelphia and New York: Chitton Company Book Division Publishers, 1961), p. 101.

³³ ประยูทธ สวัสดิมงคล, "ห้องสมุดประชาชน" ศูนย์ศึกษา, 11(1), 2507, หน้า 29.

³⁴ ลำพอง บุญช่วย, เรื่องเดิม, หน้า 204.

1. การศึกษามีจุมเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และชีวิตประจำวันของเด็ก

2. การใช้แหล่งความรู้ชุมชนช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย มีประสิทธิภาพ

3. การใช้แหล่งความรู้ชุมชนช่วยให้เด็กมีความเจริญงอกงาม มีประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา

4. ช่วย让孩子เรียนได้ดี เพราะเรียนจากของจริง เรียนจากประสบการณ์จริง

5. ช่วยให้บทเรียนสนุกสนาน น่าสนใจ และมีผลในทางปฏิบัติจริง

6. ช่วยให้ครูและนักเรียนทราบความต้องการของชุมชน สามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ได้

7. ช่วย让孩子ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับชีวิตประจำวัน

บำรุง สุขพรรณ³⁵ กล่าวว่า ควรนำเอาทรัพยากรในชุมชนมาใช้ โดยเฉพาะทรัพยากรหมู่บ้าน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ถ้านำมาใช้ประโยชน์จะเกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ขึ้น นอกจากนี้ ภิญญา ตัณฑิตยคุปต์³⁶ ยังได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ถึงความสำคัญของแหล่งความรู้ในชุมชนว่า ชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการของการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะ ชุมชนมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่อย่างมากมาย เป็นสิ่งที่หาได้ไม่ยากนักและไม่ทำให้หมดเปลืองด้วย บางครั้งครูมักจะมองข้ามสิ่งเหล่านี้ไปโดยไปนึกถึงแต่อุปกรณ์ที่มีราคาแพง เช่น เทป फिल्मสตริป ฯลฯ ทำให้ไม่ได้นำสิ่งที่มีค่าเหล่านี้มาใช้

ทศพร เชาวนดี³⁷ กล่าวไว้ในงานวิจัยการใช้ประโยชน์แห่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอนภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เกี่ยวกับความสำคัญของชุมชนว่า ชุมชนเป็นภาพส่วนย่อยของโลกเป็นแหล่งความรู้หลายอย่าง ที่ครูจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการสอนได้มากที่สุด และเป็นสิ่งที่หาได้ไม่ยาก ไม่สิ้นเปลือง การที่ครูไม่นำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้สอนจึงกล่าวได้ว่า ครูได้มองข้ามสิ่งที่มีคุณค่าไปอย่างน่าเสียดาย

³⁵ บำรุง สุขพรรณ, "บทบาทการพัฒนาชุมชนในการให้การศึกษาชุมชน" ข่าวสารห้องสมุด, 19(6) 2518, หน้า 4.

³⁶ ภิญญา ตัณฑิตยคุปต์, เรื่องเดิม, หน้า 7.

³⁷ ทศพร เชาวนดี, เรื่องเดิม, หน้า 4.

ประหยัด สายวิเชียร³⁸ ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์แหล่งชุมชนประกอบการสอน สังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัด เชียงใหม่ กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งชุมชน ไว้ว่า เป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งความรู้ที่ให้คุณค่าทางการศึกษาแก่นักเรียนอย่างกว้างขวาง เช่น ธรรมชาติแวดล้อม ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถาบันต่าง ๆ ตลอดจนบุคคลผู้ที่มีความรู้เรื่องนั้นโดยเฉพาะ หากครูจะนำมาใช้ประกอบการสอนเพื่อจัดประสบการณ์ให้แก่ นักเรียนทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์แทน ก็ย่อมจะทำให้ นักเรียนมีความรู้ความ เข้าใจดีขึ้น

ธวัช นูริรักษ์³⁹ กล่าวไว้ในบทความเกี่ยวกับเครื่องมือในการสอนวิชาภูมิศาสตร์ว่า ลักษณะภูมิประเทศนั้นคือท้องปฏิบัติการของนักภูมิศาสตร์นั่นเอง โดยครูสามารถนำมาใช้ประกอบการสอนได้อย่างดี แทนที่จะสอนเพียงเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น

นิพนธ์และลัดดา สุขปรีดี⁴⁰ ได้กล่าวถึงประโยชน์แหล่งชุมชนที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนว่า ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่กว้างขวาง การเรียนการสอนในห้องเรียนแต่เพียงอย่างเดียว นั้น ยังไม่เป็นการเพียงพอ ดังนั้น หากเด็กได้รับประสบการณ์จริง โดยการได้เห็น ได้ฟัง ได้ยิน และได้ถาม จะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เด็กได้เข้าใจบทเรียนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น การพาเด็กไปศึกษาแหล่งชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมประสบการณ์ตรงและมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก

ฉวี สุกรโยธิน⁴¹ กล่าวว่า การใช้ของจริงในการสอนมิใช่เพียงให้เด็กคุ้นเคยกับสิ่งที่จะต้องเรียนและรู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมในชีวิตเท่านั้น แต่จะเกี่ยวโยงไปถึงปัญหาและกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ของจริงจะมีคุณค่าในการเรียนการสอนก็ต่อเมื่อนักเรียนได้ใช้ของจริงเหล่านั้นไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งมีหลายวิธีการที่อาจส่งเสริม สนับสนุน จูงใจไปสู่วิชาการอื่น ๆ พร้อมกันนั้น ฉวี สุกรโยธิน ยังได้ยกคำกลอนของ มล. ปิ่น มาลากุล ไว้เป็นข้อคิด เกี่ยวกับการสอนด้วยของจริงว่า

³⁸ ประหยัด สายวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า 1 - 2 .

³⁹ ธวัช นูริรักษ์, เครื่องมือในการสอนภูมิศาสตร์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520).

⁴⁰ นิพนธ์และลัดดา สุขปรีดี, เรื่องเดิม, หน้า 54.

⁴¹ ฉวี สุกรโยธิน, "การสอนด้วยของจริง" มิตรครู, 21(14), 2522, หน้า 7.

อันว่าอุปกรณ์สอนหนังสือ
ไม่ต้องซื้อต้องหามาแต่ไหน
มะรินนี้สุรย์จันทร์อันอำไพ
จะโคจรมาให้ได้สอน เอย

แสดงว่าอุปกรณ์การสอนนั้นหากครูได้พยายามที่จะคิดและนำสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้
ให้เป็นประโยชน์ต่อการสอนของตนก็สามารถที่จะหามาได้ โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย
แต่อย่างไร

เลียวนาร์ด เอส. เคนเวอร์ธี⁴² (Leonard S. Kenworthy) ได้กล่าวถึง
ประโยชน์ของแหล่งวิชาการชุมชนหลายประการ ดังนี้

1. ช่วยให้เด็กเจริญงอกงามและมีประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา
2. ช่วยให้เด็กเรียนได้ผลดี เรียนได้ง่าย เพราะเด็กได้เรียนจากของจริง
3. ช่วยให้หลักสูตรมีความหมายและมีประสิทธิภาพดีขึ้น
4. ช่วยให้บทเรียนสนุกสนาน น่าสนใจ
5. ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นจริง
6. ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ ก่อให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของชุมชน
7. ช่วยปลูกฝังความปรารถนาที่จะปรับปรุงชุมชนในตัวเด็ก
8. ช่วยให้เด็กได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์

แหล่งวิชาการชุมชนจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนอย่างมาก
ถ้าผู้ใช้ได้ใช้อย่างสอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชานั้นๆ

ฟลอเรนซ์ บี. ฟรีดแมน⁴³ (Florence B. Freedman) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ
ของการนำสิ่งที่มีชีวิตจริง ๆ มาแสดงให้นักเรียนได้เห็นในห้องเรียน เช่น พืช แมลง นก ปลา
และสัตว์อื่น ๆ ว่าไม่เพียงแต่จะช่วยให้เด็กได้เรียนสิ่งที่มีชีวิตจริง ๆ เกี่ยวกับการเจริญเติบโต
เท่านั้น แต่จะช่วยสร้างทัศนคติในด้านความรับผิดชอบ การวิพากษ์วิจารณ์ และความสุขภาพ
เรียบร้อยอีกด้วย

⁴²Leonard S. Kenworthy, Op. cit., p. 167

⁴³Florence B. Freedman, Op. cit., p. 36.

เดล เอดการ์⁴⁴ (Dales Edgar) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนว่า เป็นการทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง เช่น ได้จับ ได้ทดสอบ ได้ใช้ความรู้สึก ได้เห็นและได้ยิน เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ได้กล่าวถึงการทัศนศึกษาว่า เป็นการเรียนด้านการกระทำหรือการร่วมมือกันด้วยการสังเกตสิ่งที่ได้พบเห็น

ชาร์ลส์ เอฟ. โฮบาน⁴⁵ (Charles F. Hoban) กล่าวถึงคุณค่าของการศึกษานอกสถานที่ว่า ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเหมือนได้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์จริง โดยไม่มีลักษณะที่เป็นนามธรรม คาร์ตัน ดับบลิว. เอช. อีริกสัน⁴⁶ (Carton W.H. Erickson) ก็มีความเห็นทำนองนี้เช่นกัน กล่าวคือ การศึกษานอกสถานที่ทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาของจริง ตลอดจนกระบวนการของของจริงนั้น ๆ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พบกับประชาชนและงานของเขาเหล่านั้นด้วยตนเอง อีริกสัน กล่าวเสริมต่อไปอีกว่า ของจริงที่อยู่รอบตัวเรานั้น ถือเป็นแหล่งวิชาและเป็นสิ่งเร้าให้เกิดความสนใจในการเรียนเป็นอย่างดี

ส่วน เจมส์ ดับบลิว. บราวน์⁴⁷ (James W. Brown) ได้สรุปประโยชน์ของชุมชนต่อการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ชุมชนเป็นแหล่งวัสดุที่แท้จริง สามารถศึกษาเป็นรูปธรรมได้ เนื้อหาวิชาในโรงเรียนสามารถนำเอาไปสัมพันธ์กับชีวิตในชุมชนซึ่ง เปรียบเสมือนเป็นห้องทดลอง
2. การสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบ เป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความรับผิดชอบ มีวินัย และเพิ่มความมีมนุษยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
3. ทำให้นักเรียนมีความสนใจในการเรียนดีขึ้น

⁴⁴Dales Edgar, Audio-Visual Methods in Teaching (New York: The Dryden Press Inc, 1954), p. 156.

⁴⁵Charles F. Hoban, Visualizing the Curriculum (New York: The Dryden press Inc, 1937), p. 10 - 22 .

⁴⁶Carton W.H. Erickson, Fundamentals of Teaching with Audiovisual Technology (New York: Mac Millan Publishing Co. Inc, 1972).

⁴⁷James W. Brown, A.V. Instruction Materials and Methods (New York: Mc Graw Hill, Inc, 1977), p. 394.

4. กระตุ้นการแสดงออกของนักเรียนทั้งในด้านการพูดและการเขียนด้วยการจัดอภิปราย หรือเขียนรายงานหลังจากที่ครูใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอนแล้ว

5. การศึกษานอกสถานที่มีส่วนช่วยให้มีการบูรณาการวิชาต่าง ๆ ที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว

โรเบิร์ต อี. เดอ คีฟเฟอร์⁴⁸ (Robert E. De Kieffer) ได้ย้ำความสำคัญของการไปศึกษานอกสถานที่ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พบของจริงโดยตรง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงต้นสายปลายเหตุของงานวิจัยและบทความต่าง ๆ ที่พวกเขาได้อ่านและได้พบเห็น

สรุปความได้ว่า แหล่งชุมชนมีประโยชน์ในด้านให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้น ทั้งยังมีส่วนช่วยปลูกฝังความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ของผู้เรียนด้วย

4. การนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอนของครู

ข้อความในบทต้น ๆ คงเป็นแนวทางให้เข้าใจได้ว่า แหล่งชุมชนนั้นเป็นได้ทั้งบุคคล วัตถุ และ สิ่งของ ที่อยู่ภายนอกห้องเรียนออกไป จะอยู่ในสถานที่เฉพาะของสิ่งของหรือบุคคลนั้น ๆ ก็ได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีอยู่อย่างมากมายดังได้กล่าวมาแล้วตามลำดับ แต่หากไม่คิดนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนแล้ว บุคคล วัตถุหรือสิ่งของนั้น ๆ ก็หาได้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนแต่อย่างใดไม่ ดังนั้น การนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอนของครูจึงขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นสำคัญว่า ครูผู้นั้นจะมีความสามารถ มีความคิดต่อการที่จะนำแหล่งความรู้เหล่านั้นมาเป็นประโยชน์ต่อการสอนของตนมากน้อยเพียงใด

ปรีชา อมาตยกุล⁴⁹ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาใช้ในการเรียนการสอนไว้ว่า

ถ้าเรากล่าวว่าการสอนให้นักเรียนรู้แต่วิชาหนังสืออย่างเดียวไม่ได้ผลสมบูรณ์ ไม่เป็นการหัดให้เด็กได้ใช้ทักษะ (Skill) แต่อย่างใดแล้ว กิจกรรมนอกหลักสูตรจึงถือว่าเป็นเหมือนหนึ่งว่าเป็นวิชาหัดเด็กให้คุ้นและเคยชินกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากกว่าอย่างอื่น บางคราวอาจใช้นำไปแก้ปัญหา

⁴⁸ Robert E. De Kieffer, Audio-Visual Instruction (New York: The Center for Applied Research in Education Inc, 1965), p. 27.

⁴⁹ ปรีชา อมาตยกุล, "กิจกรรมนอกหลักสูตร" ศูนย์ศึกษา, 1(9), 2507.

เฉพาะหน้าได้ด้วย จึงเป็นการสมควรที่โรงเรียนจะส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงกิจกรรมนอกหลักสูตรตามแนวการศึกษาอย่างใหม่ ควบไปกับการเรียนในชั้นด้วย

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอน จึงจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่มาช่วย เสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ถ้าจะกล่าวถึงการนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอนของครู ได้มีผู้เสนอแนะวิธีการไว้ดังต่อไปนี้ คือ

สุรินทร์และอัญญาณี สรสิริ⁵⁰ กล่าวว่าไว้ว่า วิธีการใช้ชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนนั้น กระทำได้ 2 วิธี ใหญ่ ๆ คือ

1. นำนักเรียนไปหาชุมชน โดย
 - 1.1 ทักทาย
 - 1.2 ทำการสำรวจ
 - 1.3 โครงการบริการแก่ชุมชน
 - 1.4 การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในชุมชน
 - 1.5 การออกไปตั้งค่ายเพื่อการศึกษา
2. นำแหล่งวิชาของชุมชนเข้ามายังห้องเรียน โดย
 - 2.1 เชิญวิทยากร
 - 2.2 จัดนิทรรศการ
 - 2.3 จัดป้ายแสดง

ลำพอง บุญช่วย⁵¹ เสนอวิธีใช้แหล่งชุมชนไว้ว่า

1. ครูต้องสำรวจและทำความรู้จักแหล่งวิชาชุมชน เพราะในแต่ละชุมชนจะมีแหล่งวิชามากน้อยแตกต่างกัน ครูจะต้องทำบัญชีแหล่งวิชาชุมชนให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ
2. ครูต้องรู้จักเลือกแหล่งวิชาที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงเวลาที่จะใช้ในการศึกษา และขณะเดียวกันก็ต้องพยายามใช้แหล่งวิชาหลาย ๆ แบบในบทเรียนเดียว

⁵⁰ สุรินทร์และอัญญาณี สรสิริ, เรื่องเดิม, หน้า 16 - 26.

⁵¹ ลำพอง บุญช่วย, เรื่องเดิม, หน้า 204 - 207.

นอกจากนี้ ลำพอง บุญช่วย ยังได้เสนอวิธีศึกษาแหล่งวิชาชุมชนว่า ครูสามารถใช้วิธีต่าง ๆ เหล่านี้ศึกษาได้ คือ

1. การสำรวจชุมชน
2. การศึกษานอกสถานที่
3. การสังเกต
4. การทดลอง
5. การสาธิต
6. การสัมภาษณ์
7. การเชิญวิทยากร

ส่วน วอลเทอร์ เอ. วิททิช⁵² (Walter A. Wittich) ได้กล่าวสรุปว่า การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนนั้นมี 2 วิธี คือ การนำบุคลากรหรือวัสดุสิ่งของที่ต้องการเข้ามาในห้องเรียน หรือในโรงเรียน กับ การนำชั้นเรียนออกไปสู่ชุมชน และพร้อมกันนั้นก็ได้นับบทบาทของครูในกิจกรรมการเรียนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนว่า ครูจะต้องเป็นผู้นำในการศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชน โดย

1. เตรียมวางโครงการในการศึกษา
2. นำอภิปรายวัตถุประสงค์ของการศึกษา
3. ติดตามผลการอภิปรายและประเมินผล
4. ติดตามผลโครงการการศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชน

เอ็ดเวิร์ด จี. โอลเซน⁵³ (Edward G. Olsen) กล่าวถึงการที่โรงเรียนจะนำความรู้ในชุมชนมาใช้ โดยเรียกลักษณะเช่นนั้นว่าเป็น "สะพานเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 10 แห่ง" ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

1. เอกสาร วัตถุต่าง ๆ
2. สื่อทัศนูปกรณ์
3. วิทยากร
4. การสัมภาษณ์

⁵²Walter A. Wittich, Op. cit., p. 240.

⁵³Edward G. Olsen, Op. cit., p. 73.

5. การศึกษานอกสถานที่
6. การสำรวจ
7. การศึกษาภาคสนามให้มีความรู้ลึกซึ้งเป็นพิเศษ
8. การพานักเรียนไปตั้งค่ายพักแรม
9. โครงการบริการชุมชน
10. การฝึกงานในชุมชน

แมค. ดักลาส และ เจ. มิลส์ (Mc. Douglass and J. Mills) ได้เสนอวิธี

หาข้อมูลจากแหล่งชุมชนเพื่อนำมาใช้ ว่ามี 6 ประการ ดังต่อไปนี้คือ

1. การสำรวจชุมชน
2. การศึกษานอกสถานที่
3. การสัมภาษณ์ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น
4. การตั้งค่ายพักแรม
5. การศึกษาระเบียงท้องถิ่น
6. การฝึกงานในชุมชน

ราล์ฟ ซี. เพรสตัน⁵⁵ (Ralph C. Preston) ได้เสนอหน่วยการเรียนรู้ใน

ชุมชนได้ดังต่อไปนี้

หน่วยที่ 1 การสำรวจชุมชน เช่น การสำรวจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว สำรวจโรงเรียน สำรวจการทำงาน และความเป็นอยู่ของกรรมกร

หน่วยที่ 2 การเปรียบเทียบชุมชนว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

หน่วยที่ 3 การศึกษาประวัติของชุมชน

หน่วยที่ 4 การศึกษาการบริการของชุมชน

หน่วยที่ 5 การศึกษาการวางแผนของชุมชน

⁵⁴Douglass and Mills, Op. cit., p. 330 - 338.

⁵⁵Ralph C. Preston, Teaching School Studies for Children in a Democracy (New York: Prentice Hall Inc, 1957), p. 101 - 122.

จอห์น ยู. ไมเคิลลิส⁵⁶ (John U. Michaelis) ได้กล่าวถึงวัสดุประกอบหลักสูตรที่มีคุณค่าในชุมชนที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. การทัศนศึกษาไปยังสถานที่ต่าง ๆ เช่น สนามบิน ฟาร์มโคนม โรงพิมพ์
2. เชิญผู้มีความรู้มาพูด หรือสาธิตในโรงเรียน
3. การใช้ประโยชน์จากวิทยุและโทรทัศน์ในชุมชน
4. การใช้วัสดุ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และวัสดุทัศนูปกรณ์ในท้องถิ่น เช่น หนังสือพิมพ์

ห้องสมุด

5. การสัมภาษณ์บุคคลากร
6. การให้นักเรียนไปร่วมในโครงการบริการชุมชน เช่น โครงการทำความ

สะอาด

7. การตั้งค่ายพักแรม
8. การใช้ทรัพยากรในโรงเรียน เช่น อุปกรณ์ต่าง ๆ ครูที่มีความรู้พิเศษ
9. การใช้แหล่งทรัพยากรที่ใช้สำหรับพักผ่อนหย่อนใจในชุมชน เช่น สวนสาธารณะ

เป็นต้น

เลียวนาร์ด เอส. เคนเวอร์ธีย์⁵⁷ (Leonard S. Kenworthy) ได้เสนอแนะแนวทางบางประการที่จะนำมาใช้หาข้อมูลจากแหล่งชุมชน คือ

ประการแรก โดยการสังเกต เช่น การเดินสำรวจรอบ ๆ หมู่บ้าน เพื่อสังเกตบ้าน สถาบันต่าง ๆ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

ประการที่สอง โดยการอ่าน เช่น ประวัติของชุมชน เอกสารจากข่าวพหิมิษฐ์ หนังสือพิมพ์หรือเอกสารจากห้องสมุด เป็นต้น

ประการที่สาม โดยการพบปะกับประชาชน เช่น มีการพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน กับประชาชน พร้อมกันนั้น เคนเวอร์ธีย์ ได้เสนอคำถามประโยคหนึ่งที่ว่า น่าจะดีที่สุดในการพูดคุยกับประชาชน คือ "ขอความกรุณาเล่าเรื่อง... ให้ผมฟังบ้างจะได้ไหมครับ (Would you please tell me about...)"

⁵⁶ John U. Michaelis, Social Studies for Children in a Democracy Recent Trends and Developments (New York: Prentice Hall 1968), p. 498 - 499.

⁵⁷ Leonard S. Kenworthy, Op. cit., p. 188.

ดังนั้น เมื่อพิจารณารายละเอียดดังกล่าวมาแล้วนี้ พอสรุปได้ว่า การนำแหล่งชุมชน มาใช้ประกอบการเรียนการสอนนั้น สามารถกระทำได้ 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

วิธีที่ 1 นำนักเรียนไปสู่ชุมชน โดย

1. ใช้การศึกษานอกสถานที่ ซึ่งอาจเป็นภายในโรงเรียน ภายในชุมชนนั้นหรือนอกชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้รวมถึงการตั้งค่ายพักแรมเพื่อการศึกษาด้วย
2. ใช้การสำรวจ เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน
3. ใช้การสัมภาษณ์ เพื่อศึกษารายละเอียดเฉพาะอย่างในชุมชน
4. ใช้การสังเกต เพื่อนำผลที่ได้มาประเมินรวมกับการศึกษาอย่างอื่น
5. ใช้การฝึกงาน เพื่อให้ผู้เรียนได้เพิ่มประสบการณ์ภาคสนาม

อย่างจริงจัง

วิธีที่ 2 นำแหล่งความรู้ในชุมชนมาสู่ชั้นเรียน โดย

1. เชิญวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้แก่นักเรียน
2. ขอยืม ชื่อ เอกสารและวัสดุที่มีคุณค่าทางการศึกษา เพื่อนำมาใช้สอน

หรือจัดนิทรรศการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแหล่งชุมชนมาประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา พบว่า ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่มากนัก เท่าที่รวบรวมด้วยการจัดหมวดหมู่แล้ว พอจะ เป็นประโยชน์ และเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ มีงานวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ด้านการใช้แหล่งชุมชนประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา
2. ด้านการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
3. ด้านปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
4. ด้านทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา
5. ด้านการเตรียมครูสังคมศึกษา

งานวิจัยทางการใช้แหล่งชุมชนประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา

ปี พ.ศ. 2504 สนิท เย็น เป็นสุข⁵⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "พิพิธภัณฑประวัติศาสตร์ สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสำรวจทัศนคติและความสนใจของครู และนักเรียนที่มีต่อวิชาประวัติศาสตร์ในเขตพระนครและธนบุรี สนิท เย็น เป็นสุข ได้ค้นคว้าจากหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ การทำอุปกรณ์การสอน หลักสูตรและแบบเรียนที่ใช้ในชั้นมัธยมศึกษา พร้อมกับสอบถามท่านผู้รู้ประกอบ นอกจากนี้ได้ทำการสำรวจโรงเรียนมัธยมศึกษา 6 แห่ง ซึ่งมีทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนปานะพันธวิทยาและโรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม เพียง 2 แห่งเท่านั้นที่มีพิพิธภัณฑประวัติศาสตร์ แต่ครูทุกคนต้องการที่จะมีพิพิธภัณฑ เพื่อช่วยให้การสอนวิชาประวัติศาสตร์ได้ผลดีกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2505 อาริรัตน์ ศุกเมธี⁵⁹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษามุมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นอกสถานที่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครธนบุรี" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาการไปศึกษานอกสถานที่ประกอบการ เรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครธนบุรี ผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถามสำรวจความสนใจของนักเรียนในการไปศึกษานอกสถานที่ ส่งไปยังโรงเรียน 8 แห่ง ผลการวิจัยพบว่านักเรียนจำนวนร้อยละ 40 ไปศึกษานอกสถานที่ปีละครั้ง อีก ร้อยละ 37 ไม่เคยไปเลย ส่วนที่เหลือร้อยละ 23 ไปมากกว่า 1 ครั้ง เหตุผลของผู้ที่ไปส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับบทเรียน และเมื่อไปแล้วนักเรียนได้เข้าใจประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่ที่จะนำมาใช้กับบทเรียนได้คิดเป็นร้อยละ 78 และกิจกรรมของนักเรียนในขณะที่ศึกษานอกสถานที่ส่วนใหญ่ซักถามผู้บรรยายแล้วจดบันทึกไว้

⁵⁸ สนิท เย็น เป็นสุข, "พิพิธภัณฑประวัติศาสตร์สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2504).

⁵⁹ อาริรัตน์ ศุกเมธี, "การศึกษามุมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นอกสถานที่ของ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครธนบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2505).

ปี พ.ศ. 2507 โรจน์ ดุลยากร⁶⁰ ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การศึกษาเรื่องการใช้แหล่งวิชาในชุมชน เพื่อประกอบการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูและวิทยาลัยครูของกรมการฝึกหัดครูในประเทศไทย" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขตและลักษณะการใช้แหล่งวิชาในชุมชน เพื่อประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา และมุ่งที่จะได้ทราบถึงปัญหาและผลในการใช้แหล่งวิชาในชุมชนประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในสถาบันการฝึกหัดครูทั่วประเทศ ซึ่งในขณะนั้นประกอบด้วย โรงเรียนฝึกหัดครู 13 แห่ง วิทยาลัยครู 13 แห่ง รวมประชากรทั้งสิ้น 132 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านแหล่งวิชาที่ผู้สอนได้ใช้มากที่สุดคือ เอกสารและสิ่งตีพิมพ์ รองลงไปได้แก่ วิทยากร สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และวัด ตามลำดับ กล่าวโดยทั่วไปแล้วครูผู้สอนชายมีแนวโน้มในการใช้แหล่งวิชามากกว่าครูผู้สอนหญิง
2. ด้านวิธีการใช้แหล่งวิชา วิธีที่ใช้มากที่สุดคือ การแนะนำให้นักเรียนไปฟังปาฐกถาหรืออภิปราย และการให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่นนอกโรงเรียน รองลงมาได้แก่ การขอเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ให้เปล่า การเชิญวิทยากร และการพานักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ในจังหวัด
3. ด้านเวลาที่ใช้แหล่งวิชา ถ้าเป็นการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ใช้วันเสาร์เป็นส่วนใหญ่ รองลงไปได้แก่ วันหยุดราชการอื่น ๆ และวันหยุดภาคเรียน ส่วนการฟังวิทยากรจะใช้วันหรือชั่วโมงเรียนตามปกติ
4. ด้านกิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติหลังจากการใช้แหล่งวิชามากที่สุด ได้แก่ การเขียนรายงาน รองลงมาได้แก่ รายงานและอภิปราย และเฉพาะอภิปราย
5. ด้านปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ได้แก่ นักเรียนไม่มีเงิน ความปลอดภัยของนักเรียน ครูไม่ค่อยมีเวลาเตรียมการและพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ที่พักนักเรียนไม่สะดวก ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการเชิญวิทยากรมาบรรยายคือ ไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร และวิทยากรเฉพาะเนื้อหาวิชานี้น้อย

⁶⁰โรจน์ ดุลยากร, เรื่องเดิม, หน้า 128 - 132.

ปี พ.ศ. 2514 สุรัชย์ ประเสริฐสรวย⁶¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพของการศึกษานอกสถานที่ประกอบการสอนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา เปรียบเทียบระหว่างการศึกษาในห้อง เรียนแต่เพียงอย่างเดียว กับ การศึกษาโดยการใช้การศึกษานอกสถานที่ประกอบการสอนว่าจะมีผลแตกต่างกันอย่างไร ผู้วิจัยได้แบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 40 คน ทั้ง 3 ระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5, 6 และ 7 รวมทั้งสิ้น 240 คน กำหนดให้กลุ่มหนึ่ง เรียนในชั้น เรียนอย่างเดียว อีกกลุ่มหนึ่งพาไปศึกษานอกสถานที่ ภายหลังจากการเรียนในชั้นเรียนแล้ว โดยใช้บทเรียนอย่างเดียวกัน หลังการสอนแต่ละครั้งมีการทดสอบ และหลังจากนั้นอีก 15 วัน นำเอาข้อทดสอบเดิมไปทดสอบอีกครั้งหนึ่ง ผลการวิจัยพบว่าการใช้การศึกษานอกสถานที่เป็นกิจกรรม เสริมบทเรียน มีประสิทธิภาพดีกว่าการสอนในชั้นเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าการสอนนั้นจะผ่านมา เป็นเวลานานเท่าใดก็ตาม ผู้วิจัยได้สรุปว่า การใช้การศึกษานอกสถานที่เป็นกิจกรรม เสริมบทเรียนย่อมได้ผลมากกว่าการสอนในชั้นเรียนตามปกติในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายนอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ให้ข้อเสนอแนะไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ในการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่นั้นครูผู้สอนควรพิจารณารายละเอียดและวิธีการพาไปศึกษานอกสถานที่นั้น ๆ เสียก่อน และหลังจากนั้นควรมีกิจกรรมต่อเนื่องสำหรับนักเรียนเมื่อได้ไปศึกษานอกสถานที่มาแล้ว โดยการจัดอภิปราย ประเมินผล และควรมีหนังสือตอบขอบคุณไปยังสถานที่ที่ได้ไปมานั้นด้วย

ในปีเดียวกัน (2514) ภิญ โฉม คัมพิทยคุปต์² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบ เขตและลักษณะการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของครูในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและนครหลวงกรุงเทพมหานคร พร้อมกับ เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการ เรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักเรียนด้วย ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

⁶¹ สุรัชย์ ประเสริฐสรวย, "ประสิทธิภาพของการศึกษานอกสถานที่ประกอบการสอนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

⁶² ภิญ โฉม คัมพิทยคุปต์, เรื่องเดิม, หน้า 89 - 95.

ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับนครหลวงกรุงเทพมหานคร รวม 10 โรงเรียน ตัวอย่างประชากร เป็นครู 28 คน นักเรียน 273 คน รวมทั้งหมด 301 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูทุกคนเคยใช้ แหล่งวิชาในชุมชนประกอบการสอนและที่ครูนิยมใช้มากที่สุดคือ การนำเอกสารสิ่งพิมพ์มาใช้ประกอบการสอนในห้อง เรียนส่วนโบราณวัตถุครูนิยมให้นักเรียนออกไปค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งอื่นเพิ่มเติม และให้ไปฟังการอภิปราย การไปร่วมกิจกรรมของชุมชน ผู้วิจัยได้ให้ความเห็นว่า ครูควรให้ความสนใจต่อความปลอดภัยในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายในการเชิญวิทยากร และให้มีชั่วโมงเพื่อการนี้โดยเฉพาะ

ปี พ.ศ. 2516 ทศพร เขาวนดี⁶³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ ในชุมชนประกอบการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขต ลักษณะการใช้ประโยชน์ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครู นักเรียน เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแนวทาง ในการปรับปรุงการใช้และการให้บริการของแหล่งความรู้ในชุมชน เพื่อจัดการเรียนการสอนวิชา ภูมิศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอน วิชาภูมิศาสตร์ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของ โรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 โรงเรียน และเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชน 10 แห่ง รวมประชากร 340 คน ผลการวิจัย พบว่า วิธีการที่ครูและนักเรียนนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้มากที่สุดคือ การไปค้นคว้าหาความรู้ เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่น ๆ นอกโรงเรียน ครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่แหล่งชุมชนมีความเห็น ว่า แหล่งความรู้ในชุมชนมีประโยชน์ต่อการสอนวิชาภูมิศาสตร์มากหากไม่คำนึงถึงการที่นักเรียนขาดระเบียบ วินัย ครูไม่มีเวลาและเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ซึ่งพบปัญหา เรื่องผู้ใช้บริการไม่แจ้งรายละเอียดให้ชัดเจน เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการพานักเรียนไปศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้ ทศพร เขาวนดี ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ครูควรสำรวจแหล่งชุมชนนั้น ๆ ศึกษาวิธีใช้ให้เข้าใจ เมื่อใช้แล้วควรมีการวัดผลและประเมินผลงาน เพื่อปรับปรุงการใช้ครั้งต่อไปและครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับบุคคลทุกฝ่าย รวมทั้งหมั่นศึกษา แหล่งความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

ปี พ.ศ. 2518 ประหยัด สายวิเชียร⁶⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้ประโยชน์ของ แหล่งชุมชนประกอบการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัด เชียงใหม่" วัตถุประสงค์ ของการวิจัย เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ของแหล่งความรู้ชุมชนประกอบการสอนสังคมศึกษาในชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น ถึงขอบเขต ลักษณะการใช้ ปัญหาและอุปสรรคตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

⁶³ ทศพร เขาวนดี, เรื่องเดิม, หน้า 59 - 67.

⁶⁴ ประหยัด สายวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า 120 - 125.

ของครู นักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชน ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถาม 3 ชุด ไปยังครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 30 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 300 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 10 โรงเรียน และเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ชุมชน 10 แห่ง รวมจำนวนตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 340 คน ผลการวิจัยพบว่า ประเภทของแหล่งความรู้ชุมชนที่ครูและนักเรียนนิยมใช้มากที่สุดคือ สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และภาพยนตร์ แหล่งความรู้ชุมชนที่ใช้น้อยคือ ศูนย์คมนาคม สถานกงสุล หรือสำนักงานของชาวต่างประเทศ วิธีการที่ครูและนักเรียนใช้แหล่งความรู้ชุมชนมากที่สุดคือ การไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่น ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน วิธีการที่ใช้น้อยคือ การไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน ส่วนวิธีการที่เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ชุมชนใช้มากในการบริการคือ การบรรยาย อภิปราย การแจกเอกสาร การให้ขอยืม เอกสารหรือวัสดุต่าง ๆ และการให้ค้นคว้าจากหนังสือ หรือเอกสารต่าง ๆ ภายในสถานที่แหล่งความรู้นั้น อย่างไรก็ตาม จำนวนนักเรียนมีมาก ครูไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับเตรียมงาน โรงเรียนไม่จัดเวลาพิเศษเพื่อฟังวิทยากร เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชน ประสบปัญหาในการให้บริการคือ ผู้ขอใช้บริการไม่แจ้งรายละเอียดให้ชัดเจนล่วงหน้า เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการพานักเรียนไปศึกษา ก็เป็นเรื่องที่ครูผู้สอนควรคำนึงถึง

ครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้มีความเห็นพร้อมกันว่า แหล่งความรู้ชุมชน มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษามาก เพราะช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์โดยตรง และกว้างขวางยิ่งขึ้น ทางโรงเรียนควรจัดทัศนศึกษา จัดอภิปราย และมีการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้มากขึ้น

ปี พ.ศ. 2525 วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร⁶⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาประเภทและลักษณะการใช้ประโยชน์ของแหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง และเปรียบเทียบลักษณะการใช้แหล่งชุมชนในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ 20 แห่ง ในจังหวัดใกล้เคียง 18 แห่ง จำนวนประชากร 120 และ 108 คน ตามลำดับ ซึ่งสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบแบ่งชั้น ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงต่างก็ใช้ห้องสมุดโรงเรียน เอกสาร

⁶⁵ วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร, เรื่องเดิม, หน้า 105 - 110.

สิ่งพิมพ์ เป็นส่วนใหญ่ แหล่งชุมชนที่ใช้น้อยคือ ห้องสมุดประชาชน โรงงานอุตสาหกรรม พิพิธภัณฑ์ ศาล สหกรณ์การเกษตร กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ สถานที่ของเอกชน และที่ใช้ในระดับน้อยที่สุดคือ สภาจังหวัด สำหรับวิธีการใช้แหล่งชุมชนประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนใหญ่มอบหมายให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากห้องสมุดหรือจากแหล่งอื่นๆ ส่วนเวลาในการใช้แหล่งชุมชน ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนใหญ่ใช้เวลาในเวลาเรียน ในการจัดกิจกรรม การฟังวิทยากร ฟังอภิปราย ฟังบรรยาย และการให้นักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ แต่การร่วมกิจกรรมของชุมชนนั้น ยังใช้เวลาในวันเสาร์หรืออาทิตย์ และเมื่อมีโอกาสพิเศษ ส่วนกิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติก่อนและหลังการใช้แหล่งชุมชน ครูสังคมศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนใหญ่ให้นักเรียนอ่านหนังสือแบบเรียนก่อน และให้เขียนรายงาน และทำแบบทดสอบหลังการใช้แหล่งชุมชน สำหรับการเปรียบเทียบลักษณะการใช้ประโยชน์แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

งานวิจัยทางการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ปี พ.ศ. 2516 จันทรพร พ่วงเจริญ⁶⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "กิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรในด้านประเภทของกิจกรรม วิธีการจัดกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม ความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา 59 คน นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา 700 คน จากวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร โดยแยกแบบสอบถามเป็น 2 ชุด ผลการวิจัยพบว่า ประเภทกิจกรรมที่วิทยาลัยนิยมนำจัดคือ กิจกรรมหมวดวิชา รองลงมาคือ กิจกรรมของชุมนุมต่าง ๆ โดยมีห้องสมุดเป็นสิ่งช่วยส่งเสริมการสอนและการเรียน อาจารย์ผู้สอนนิยมนำจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในวันหยุดราชการและวันหยุดพิเศษอื่น ๆ การวัดผลกิจกรรมทำโดยการอภิปรายในชั้นเรียน อาจารย์และนักศึกษามีความเห็นตรงกันว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสังคมศึกษาควรให้ความสนใจในเรื่อง เวลาการจัดกิจกรรมซึ่งมีน้อย จึงได้เสนอแนะให้เพิ่ม เวลา งบประมาณ และ

⁶⁶ จันทรพร พ่วงเจริญ, "กิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

อุปกรณ์ ตลอดจนจัดห้องสังคมศึกษาที่มีอุปกรณ์ครบ นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยได้เสนอว่า กรมการฝึกหัดครูควรจัดให้มี เอกสารสนเทศ และหนังสือคู่มือการจัดกิจกรรมวิชาสังคมศึกษา โดยเฉพาะและส่งเสริมวิทยาลัยต่าง ๆ ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้มากขึ้น

ในปีเดียวกัน (2516) รัชณี สาตนะรักษ์⁶⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาการบริหารโปรแกรม บทบาทของครู และปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมเกี่ยวกับวิธีสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดกิจกรรม การติดตามผล และการวัดผล ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังหัวหน้าหมวดและอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาทุกท่าน จำนวน 90 คน ในวิทยาลัยครูทั้ง 7 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า วิทยาลัยครูต่าง ๆ ทั้ง 7 แห่ง มีการวางโปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาทุกภาคเรียน อาจารย์หัวหน้าหมวดและอาจารย์สังคมศึกษาทุกคนร่วมกันเตรียมโปรแกรม จัดทำเอกสารทางวิชาการ ตลอดจนตำราสำหรับครูให้เพียงพอ ส่วนวิธีสอนที่ครูใช้บ่อยที่สุดคือ การอธิบายประกอบการซักถาม และการค้นคว้าประกอบเปิดโอกาสให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็น เช่น การอภิปราย หรือ รายงาน อาจารย์สังคมศึกษาส่วนใหญ่ยังต้องการความช่วยเหลือในเรื่องเกี่ยวกับวิธีสอน ความรู้ในเนื้อหาวิชา ความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิชาการ วิธีสร้างและการใช้อุปกรณ์ และวิธีการวัดผล

ปี ค.ศ. 1969 แซมมวล ลูเซอร์ ลอง⁶⁸ (Samuel Louser Long) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Social Studies Teachers Political Socialization Agent : An Empirical Investigation of Role Perception and Role Performance" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครูสังคมศึกษาในฐานะตัวแทนสังคมประภิตทางการเมือง (Political Socialization Agent) ว่าเป็นอย่างไบ้าง ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยม จำนวน 64 แห่ง ในเมืองอินเดียนาโพลิส (Indianapolis) ผลการวิจัยพบว่า ครูสอนสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์มาก

⁶⁷รัชณี สาตนะรักษ์, "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

⁶⁸Samuel Louser Long, "The Social Studies Teachers Political Socialization Agent: An Empirical Investigation of Role Perception and Role Performance," Dissertation Abstracts International, Vol. 31, No. 4 (October, 1969).

มักจะยอมรับบทบาทของตนในฐานะเป็นตัวแทนสังคมประกิดทางการ เมืองมากกว่าครูที่มีประสบการณ์ ในการสอนน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมาก มีความสนใจเกี่ยวกับ แหล่งที่มาและการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนและชุมชนมากกว่าครูที่ขาด ประสบการณ์ในการสอนวิชานี้เพียงพอ

ปี ค.ศ. 1972 ริชาร์ด สจ๊วต ไนต์⁶⁹ (Richard Stewart Knight) ได้ทำการ วิจัยเรื่อง "Characteristics of Secondary Social Studies Teachers Who deal with Social Issue in their classrooms" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาว่า เหตุใดครูสังคมศึกษาจึงมีความต้องการต่างกันในการสอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคม และเพื่อ ค้นหาปัจจัยที่ช่วยให้ครูสอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคมได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น วิธีการศึกษาคือ สุ่มตัวอย่างครูสังคมศึกษาในรัฐมิชิแกน โดยแบ่งตัวอย่างประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ ครูที่เคยสอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคมอย่างน้อย ร้อยละ 25 ของเวลาที่ใช้สอนวิชาสังคมศึกษา ทั้งหมดจำนวน 28 คน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มระดับสูง และครูที่สอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคมไม่เกิน ร้อยละ 10 ของเวลาที่ใช้สอนวิชาสังคมศึกษาทั้งหมด จำนวน 20 คน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มระดับต่ำ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และใช้แบบทดสอบครูกลุ่มระดับสูงและกลุ่มระดับต่ำ จำนวน 48 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูที่สอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคมกลุ่มระดับสูงจะมีนัยสำคัญทางสถิติในการ สร้างความคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะในการแก้ปัญหาให้นักเรียนได้ดี กว่าครูที่สอนปัญหาความขัดแย้งทางสังคมกลุ่มระดับต่ำ กลุ่มครูระดับสูงจะมีความมั่นใจใน สถานภาพของตน ใจกว้าง เป็นตัวของตัวเอง และใช้จิตวิทยามากกว่ากลุ่มครูระดับต่ำ อย่างไรก็ตาม ครูสังคมศึกษาทั้งสองกลุ่มรู้สึกว่าได้ใช้เวลาเตรียมการสอนมากขึ้น ได้ทราบ เรื่องราวที่ทันสมัยเกี่ยวกับปัญหาสังคมเพิ่มขึ้น และการได้มีโอกาสปฏิบัติงานและแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นร่วมกันจะช่วยให้การสอนง่ายขึ้น

⁶⁹Richard Stewart Knight, "Characteristics of Secondary Social Studies Teachers Who deal with Social Issue in Their Classrooms," Dissertation Abstracts International, Vol. 33 (November 1972), p. 2220-A.

ปี ค.ศ. 1973 ชาลส์ เอ. ทอมป์สัน จูเนียร์⁷⁰ (Charles A. Thompson, Jr.) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Secondary Social Studies Methods Instruction in the United State and Its Relationship to the New Social Studies" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อมุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีสอนสังคมศึกษากับสังคมศึกษาแผนใหม่ ในการเตรียมครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในวิทยาลัยหรือในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา และมุ่งศึกษาถึงพื้นฐานทางด้านวิชาการและวิชาชีพของอาจารย์ผู้สอนวิธีสอนสังคมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่เลือกสอนวิชาสังคมศึกษา เพราะพอใจในกระบวนการและโครงสร้างของวิชาและเชื่อว่าการมีห้องสังคมศึกษา (Social Studies Curriculum Laboratory) จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเรียนการสอน ในการนำเอาสังคมศึกษาแผนใหม่มาใช้ นั้นครูส่วนมากพบว่า อุปสรรคที่สำคัญคือ ความจำกัดในด้านการเงิน อย่างไรก็ตาม ครูส่วนใหญ่เห็นว่าควรปรับปรุงวิชาสังคมศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยนำเอาสังคมศึกษาแผนใหม่มาเป็นแกนสำคัญ

งานวิจัยทางด้านปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ปี พ.ศ. 2515 สมประสงค์ น่วมบุญลือ⁷¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนการสอนสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อต้องการสำรวจปัญหาในการสอนวิชาสังคมศึกษา ด้านตัวอาจารย์ วิธีสอน อุปกรณ์การสอน กิจกรรมประกอบการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผล ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์สังคมศึกษาที่สอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง จำนวน 240 คน และนักศึกษา จำนวน 500 คน จากวิทยาลัยครู 25 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่า

⁷⁰ Charles A. Thompson, Jr., "Secondary Social Studies Methods Instruction in the United States and Its Relationship to the New Social Studies " Dissertation Abstracts International, No. 34, 1974, p. 7632-A.

⁷¹ สมประสงค์ น่วมบุญลือ, "ปัญหาการเรียนการสอนสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515).

หลักสูตรและเวลาเรียนไม่สมดุลกัน อาจารย์ส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย ให้มีการค้นคว้าซักถามโดยจัดเนื้อหาในหลักสูตร เป็นสำคัญ อุปกรณ์การสอนมีน้อยไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ประกอบการสอน อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันจัดกิจกรรมและมีการประเมินผลการจัดกิจกรรม โดยให้นักศึกษาทำรายงานส่ง การวัดผลมักใช้ข้อสอบแบบปรนัย และอัตนัยปนกันและให้ทำรายงานส่ง ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ อาจารย์ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการอบรมครู ให้มีการนิเทศด้านเนื้อหาวิชา ความรู้และวิธีสอน ตลอดจนเห็นว่าควรมีการปรับปรุงหลักสูตร

ในปีเดียวกัน (2515) คำรี เกิดเกตุ⁷² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตภาคการศึกษา 1" วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาโดยทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตภาคการศึกษา 1 ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหาร 10 คน ครูสอนวิชาภูมิศาสตร์ 34 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 500 คน ในโรงเรียนประจำจังหวัด ทั้งชายและหญิง ในภาคการศึกษา 1 จำนวน 10 โรงเรียน รวมประชากร 544 คน ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอนและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม ครูส่วนมากต้องการให้ช่วยเหลือด้านเนื้อหาวิชา วิธีการสอน การสร้างและการใช้อุปกรณ์การสอน นักเรียนต้องการครูที่มีความรู้ดี มีวิธีการสอนที่ทันสมัย เชิญวิทยากรมาเป็นครั้งคราว หรือไปทัศนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม คำรี เกิดเกตุ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดตั้งศูนย์วัสดุอุปกรณ์และแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาภูมิศาสตร์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จัดผู้เชี่ยวชาญทางภูมิศาสตร์ออกไปนิเทศการสอน แก่ครูภูมิศาสตร์ เป็นครั้งคราว ด้านหลักสูตรและแบบเรียนควรปรับปรุงใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ อยู่เสมอ

ปี พ.ศ. 2519 ทศนิยม เรื่องธรรม⁷³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคเหนือ" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ในด้านหลักสูตร วิธีการสอน อุปกรณ์ประกอบการสอน กิจกรรม การวัดผล และความต้องการความช่วยเหลือในการสอนวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชา

⁷² คำรี เกิดเกตุ, "ปัญหาการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 1 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515).

⁷³ ทศนิยม เรื่องธรรม, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคเหนือ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

สังคมศึกษาในวิทยาลัยครูภาคเหนือ 5 แห่ง จำนวน 79 คน ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์สังคมศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาการจัดเวลาเรียนไม่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาในหลักสูตร ผู้บริหารและนักศึกษาให้ความสำคัญแก่วิชานี้น้อยกว่าวิชาอื่น ยังไม่มีข้อทดสอบมาตรฐาน นักศึกษาขาดทักษะในการคิด วิพากษ์วิจารณ์ และขาดความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย อุปกรณ์การสอนยังมีไม่เพียงพอ

ปี พ.ศ. 2522 ธงชัย รักซ้อน⁷⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมวิทยาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ในวิทยาลัยครู" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมวิทยาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ในวิทยาลัยครู และ เปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมวิทยา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอน 36 คน นักศึกษา 360 คน ในวิทยาลัยครู 18 แห่ง ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับมาก ได้แก่ ควรมีการเชิญวิทยากรมาบรรยาย การให้นักศึกษาทำรายงาน การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ การใช้หนังสือพิมพ์และวารสาร โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ร่วมกับหนังสือเรียน ควรให้มีหนังสือเกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยาในห้องสมุดอย่างเพียงพอ ให้มีการประชุมและสัมมนาระหว่างอาจารย์ผู้สอน ผู้สอนควรนำเอาวิธีการสอนแบบใหม่ ๆ มาใช้

ปีเดียวกัน สุมาลี วิไลรัตน์⁷⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมการสอนสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครู" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ เปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์สังคมศึกษาในวิทยาลัยครูส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค

⁷⁴ ธงชัย รักซ้อน, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมวิทยาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ในวิทยาลัยครู" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

⁷⁵ สุมาลี วิไลรัตน์, "ปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมการสอนสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครู" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

เกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินการสอนสังคมศึกษาในระดับปริญญาตรี ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีในวิทยาลัยครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 13 แห่ง จำนวน 100 ชุด ได้รับคืน 82 ชุด ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์สังคมศึกษาในวิทยาลัยครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาคต้องการความช่วยเหลือในด้านให้มีการปรับปรุงหลักสูตร และประมวลการสอนสังคมศึกษาในระดับปริญญาตรี เพราะมีเนื้อหาบางวิชาซ้ำซ้อนกัน ต้องการรับการอบรมและนิเทศการศึกษา เกี่ยวกับวิธีการสอนและเนื้อหาวิชา ขาดเอกสารทางวิชาการและสื่อประกอบการสอนสังคมศึกษา ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างอาจารย์สังคมศึกษาในหน่วยงานเดียวกัน มีงานพิเศษนอกเหนือจากการสอนมาก ขาดงบประมาณในการปรับปรุงการเรียนการสอนสังคมศึกษา

ปี พ.ศ. 2524 วิชัย จันทรเทพ⁷⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการปฏิบัติงานของครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาปัญหาการบริหารงานของครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ทั่วประเทศ เกี่ยวกับปัญหาส่วนตัวทั่วไป และปัญหาเกี่ยวกับสภาพการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ทั่วประเทศ จำนวน 615 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานคือ ปัญหาเกี่ยวกับการสอนตามหลักสูตรใหม่ เนื้อหาบางเรื่องยากเกินไป ปริมาณเนื้อหามากไม่สมดุลกับเวลาและหน่วยการเรียน ผู้บริหารโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษาขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคนิคการสอนแบบใหม่ ๆ ปัญหาส่วนตัวทั่วไปส่วนใหญ่ได้แก่รายรับไม่พอกับรายจ่ายในครอบครัว และภาระหนี้สิน

งานวิจัยทางด้านทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา

ปี พ.ศ. 2518 จำรัส น้อยแสงศรี⁷⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับ

⁷⁶วิชัย จันทรเทพ "ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการปฏิบัติงานของครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

⁷⁷จำรัส น้อยแสงศรี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 9" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

วิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคการศึกษา 9" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อวิชาสังคมศึกษาในด้านหลักสูตร วิธีการสอนของครู ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนและการสอน ผู้วิจัย ได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน ทั้งในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ ในภาคการศึกษา 9 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าควรเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ภัยพิบัติบ้านเมือง และทาสทาสของนักเรียนเกี่ยวกับการเมือง เข้าไว้ในหลักสูตร นักเรียนไม่ชอบวิธีการที่ครูสอบแบบอธิบายและแสดงความคิดเห็น อยู่คนเดียว นักเรียนได้ให้ข้อเสนอแนะว่าครูควรมีอุปกรณ์ประกอบการสอนทุกครั้ง ควรปรับปรุงวิธีการสอนให้ใหม่อยู่เสมอ

ปี พ.ศ. 2520 นงนุช สุวรรณแสง⁷⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของอาจารย์ในวิทยาลัยครู" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาปัญหาทั่วไปและความคิดเห็นของอาจารย์ในวิทยาลัยครู เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชา วิธีสอนสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาในวิทยาลัยครู ทั่วประเทศ รวม 29 แห่ง จำนวน 58 คน ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสอนและกิจกรรมที่อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่าควรปฏิบัติบ่อยครั้งคือ การบรรยายแล้วเปิดโอกาสให้นักศึกษาซักถามการให้นักศึกษาฝึกสอนในกลุ่มเดียวกัน ช่วยกันติชม แก้ไข วิพากษ์วิจารณ์ ส่วนวิธีสอนและกิจกรรมที่อาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่านักศึกษาฝึกสอนขณะกำลังฝึกสอนควรนำมาใช้น้อย คือ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย และการพานักศึกษาออกไปศึกษานอกสถานที่ นอกจากนั้นหนังสือที่ใช้สำหรับค้นคว้าและอุปกรณ์การสอน ควรจัดหาให้เพียงพอกับความต้องการ

ปี ค.ศ. 1971 ริชาร์ด ซี เรมี⁷⁹ (Richard C. Remy) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "High School Seniors' Attitudes Toward Their Civics and Government

⁷⁸ นงนุช สุวรรณแสง, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาของอาจารย์ในวิทยาลัยครู" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

⁷⁹ Richard, C. Remy, "High School Seniors' Attitudes Toward Their Civics and Government Instruction," Social Education (October, 1972), p. 591 - 596.

Instruction" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสำรวจทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการสอนหน้าที่พักเมืองและการปกครองในด้านความสนใจของนักเรียนต่อวิชานี้ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความเบื่อหน่ายต่อวิชานี้ เนื่องจากการจัดเนื้อหาการเรียนการสอนของครูและครูไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของนักเรียน นักเรียนเห็นว่าการสอนวิชาหน้าที่พักเมืองมักจะสอนไปตามเนื้อหาในแบบเรียน สอนแต่หลักการซึ่งนักเรียนไม่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนไม่สามารถจะเข้าใจสภาพปัญหาการเมืองและการปกครองได้อย่างถ่องแท้ ครูมักจะใช้หนังสือแบบเรียนแต่เพียงเล่มเดียวสอน นักเรียนต้องการให้ครูนำเอาปัญหาสังคม ปัญหาการเมือง การปกครองในปัจจุบันมาอภิปรายเสมอ ๆ

ปี ค.ศ. 1975 แพทริเซีย เอลลิส เบเกอร์⁸⁰ (Patricia Ellis Baker) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Effects of A Community Resources Based Law Curriculum Upon the Attitudes and Knowledge of Senior High School Social Studies Students" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีอิทธิพลต่อหลักสูตรวิชากฎหมาย ทัศนคติและความรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่เรียนวิชาสังคมศึกษาเกี่ยวกับวิชากฎหมายและระบบการเมืองการปกครองใน 1 ภาคการศึกษา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 โรงเรียนในเขตโนแอกการเฟอลส์ รัฐนิวยอร์ก โดยแบ่งตัวอย่างประชากรออกเป็นกลุ่มทดลอง 138 คน และกลุ่มควบคุม 117 คน เครื่องมือในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ภาคความรู้ 2 ตอน เพื่อวัดความรู้ด้านกฎหมายและการเมือง เป็นแบบตรวจคำตอบ (Check List) รวม 45 ข้อ และภาควัดทัศนคติ 2 ตอน เพื่อวัดทัศนคติของนักเรียนเกี่ยวกับสังคม การเมือง กฎหมาย ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ และแบบทดสอบทัศนคติของลิเคิร์ต (Likert) รวม 42 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นมากหลังจากที่นักเรียนเข้าไปใช้แหล่งชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชากฎหมาย นักเรียนที่เรียนโดยใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียน สามารถเรียนได้ดีเท่ากับนักเรียนในชั้นเรียนโดยใช้ตำราซึ่งเป็นการเรียนที่หนักกว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการใช้แหล่งชุมชนจะมีทัศนคติด้านกฎหมายระบบการเมืองการปกครองไม่แตกต่างจากนักเรียนที่ใช้วิธีอื่น ๆ

⁸⁰Patricia Ellis Baker, "The Effects of A Community Resources Based Law Curriculum Upon the Attitudes and Knowledge of Senior High School Social Studies Students " Dissertation Abstracts International, No. 36, (December, 1975): 3348-A.

งานวิจัยทางการเตรียมครูสังคมศึกษา

ปี ค.ศ. 1972 กอร์ดอน สกอตต์ แบคัส⁸¹ (Gordon Scott Bachus) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Academic Preparation, Teaching Assignment, and Professionalism of Selected Social Studies Teachers in Secondary School of Arkansas " วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาถึงการเตรียมครูสังคมศึกษาในด้านวิชาการและการกำหนดงานทางด้านการสอน ทักษะของครูสังคมศึกษาที่มีต่อความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาที่ทำการสอนกับหลักสูตรและความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครูสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษา จำนวน 60 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐอาคันซอส ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในรัฐอาคันซอสไม่ได้รับการเตรียมตัวทางด้านวิชาการอย่างเพียงพอ ต้องสอนวิชาที่ไม่ตรงกับพื้นฐานความรู้ที่ตนได้เรียนมา โปรแกรมสังคมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการของรัฐได้จัดตั้งไว้ เป็นมาตรฐาน มีข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไขมาก

ปี ค.ศ. 1974 เดวิด ธอมัส แมคเฟย์⁸² (David Thomas Mcfee) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Preparation and Performance of Social Studies Teachers " วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับโปรแกรมการสอนที่วิทยาลัยครูจัดขึ้น และศึกษาระดับความสามารถในการสอนของครูในห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีความพึงพอใจในโปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษาของมหาวิทยาลัย เซาธ์เธิร์น อิลลินอยส์ เพราะทำให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเองในการสอน ผลของการวิจัยนี้จึงสะท้อน

⁸¹ Gordon Scott Bachus, "An Analysis of the Academic Preparation, Teaching Assignment, and Professionalism of Selected Social Studies Teachers in Secondary School of Arkansas," Dissertation Abstracts International, Vol. 33, No. 5 (November, 1972), p. 2207-A.

⁸² David Thomas Mcfee, "An Analysis of the Preparation and Performance of Social Studies Teachers," Dissertation Abstracts International, No. 34 (December, 1974), P. 5594-5599-A.

ให้เห็นความสำเร็จของกระบวนการเตรียมครูสังคมศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ อาจารย์นิเทศก์เองมีความพึงพอใจในโปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษาของมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกัน โปรแกรมการเตรียมครูสังคมศึกษาช่วยให้นักเรียนได้คุ้นเคยกับเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ ซึ่งครูได้นำไปใช้ในการสอนสังคมศึกษาให้แก่ตน

ดังนั้น เมื่อพิจารณารายละเอียดของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งของไทยและต่างประเทศแล้วแสดงให้เห็นว่า แหล่งชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อวิชาการต่าง ๆ เป็นอันมาก โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษา เพราะวิชานี้มีขอบเขตกว้างขวาง รวบรวมเอาศาสตร์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ถ้าเราได้นำเอาแหล่งชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อวิชาได้อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านเนื้อหาวิชา ความพร้อมของผู้เรียน รวมทั้งเวลาที่จัดให้อย่างเหมาะสมกันแล้ว ก็จะทำให้การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีประสิทธิภาพมากที่สุด

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย